

Sprinkhanen in de Krimpenerwaard

R. Terlouw

eerder verschenen in *De waardvogel* 31 (1992)

Samenvatting

In de zomers van 1990 en 1991 is met wisselende intensiteit onderzoek gedaan naar het voorkomen van sprinkhanen en krekels. De nadruk van de inventarisatie heeft gelegen op het noordelijk en westelijk deel van de Krimpenerwaard. In het gebied dat globaal de gemeenten Bergambacht, Vlist en Schoonhoven omvat werden slechts losse waarnemingen verzameld.

In de Krimpenerwaard werden 8 soorten uit deze diergroep aangetroffen, mogelijk dat nog enkele soorten aanwezig zijn die met speciale inventarisatietechnieken, tijden of op afwijkende lokaties moeten worden geïnventariseerd. De Bruine sprinkhaan (*Chorthippus brunneus*) was de meest verspreide en meest talrijke soort. De Moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) was de meest bijzondere vondst.

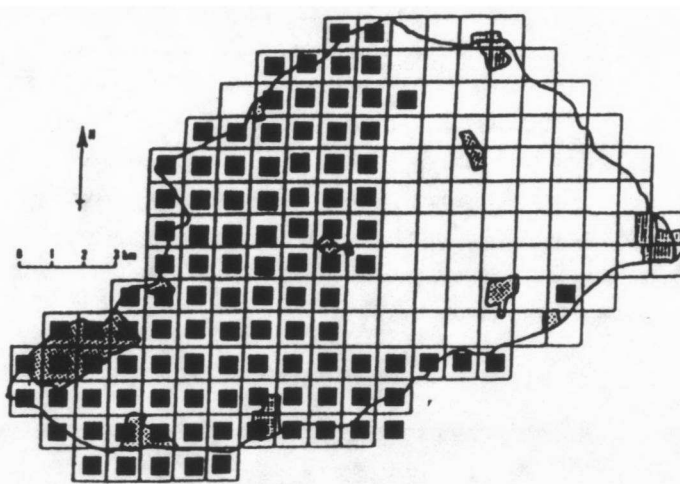
Slechts op weinig plaatsen in het gebied waren de sprinkhanen talrijk, waarschijnlijk is de oppervlakte geschikt biotoop hiervoor de beperkende factor. Het agrarisch gebied heeft een te hoge bemestingsdruk. De bermen zijn in de regel smal en als gevolg van het gevoerde beheer dusdanig voedselrijk dat schrale bermen met een enigszins open zode nauwelijks voorkomen.

Inleiding en werkwijze

Uit de Krimpenerwaard waren tot dusverre nog vrijwel geen gegevens bekend over de aanwezige soorten en de verspreiding van sprinkhanen en krekels. Om hierin verandering te brengen zijn zowel in 1990 als in 1991 gerichte inventarisaties naar deze soortgroep uitgevoerd in de periode juni september. Verreweg het grootste

Figuur 1a. Ligging Krimpenerwaard in Zuid-Holland. *région étudiée.*

Figuur 1b. De geïnventariseerde kilometerhokken. 105 hokken wel onderzocht, 69 hokken niet onderzocht.

aantal inventarisaties hiervan werd uitgevoerd in juli-september 1991. Tijdens de inventarisatie-bezoeken werd voornamelijk het noordelijk en westelijk deel van de Krimpenerwaard onderzocht (fig. 1), in totaal is circa 60% van het gebied op deze diergroep onderzocht.

Waarnemingen van doelsoorten die buiten de inventarisatie-bezoeken werden gedaan zijn als losse waarneming genoteerd en op de verspreidingskaartjes opgenomen.

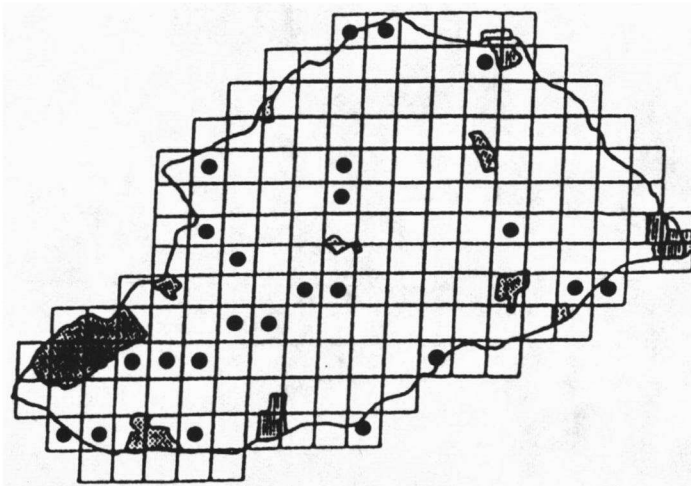
De inventarisatie-bezoeken werden alle gebracht bij goede weersomstandigheden en vonden lopend of op de fiets plaats. Ook specifieke biotopen zoals de Zaag te Krimpen aan de Lek, moerassige terreinen en duidelijk schrale graslanden werden zoveel mogelijk bezocht.

De determinaties werden in de regel op geluid verricht, bij twijfelgevallen of onbekende soorten werd een exemplaar gevangen en gedetermineerd.

Resultaten

De acht soorten die tijdens de inventarisaties gevonden werden worden hieronder besproken.

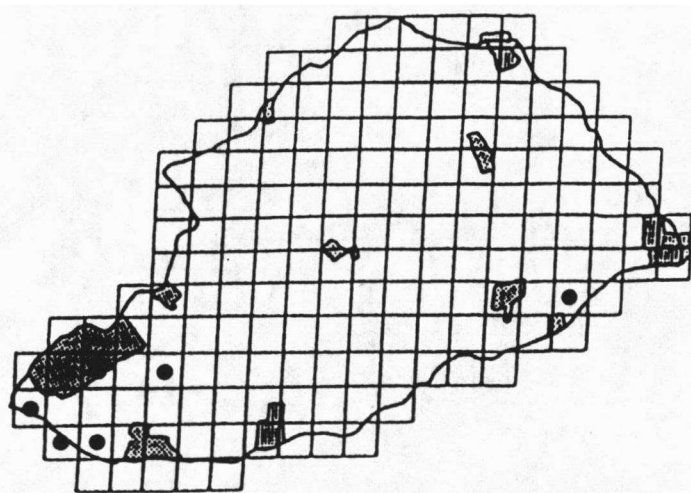
Bruine sprinkhaan - *Chorthippus brunneus*

Figuur 2. Vindplaatsen van *Chorthippus brunneus*.

De Bruine sprinkhaan is de meest talrijke en verspreide soort in de Krimpenerwaard (fig. 2). Ook elders in Zuid-Holland werd deze soort als meest talrijke aangetroffen (Mostert & Van Heerden, 1991). De soort komt voor in een iets opener en schralere vegetatie zoals in bermen, dijken, recreatiegebieden en ruderaal terreinen. In de (zwaar) bemeste graslanden kwam de soort niet voor en evenmin werd zij aangetroffen in de smalle bermen die (vanwege de zichtbaarheid van het zg. bermmeubilair) twee of meer keer per jaar worden geklemd.

Kustsprinkhaan - *Chorthippus albomarginatus*

Figuur 3. Vindplaatsen van *Chorthippus albomarginatus*.

De Kustsprinkhaan werd vrijwel uitsluitend in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied aangetroffen. Daar waar de soort aanwezig was, bleek het veelal direct de meest talrijke soort te zijn. De heemtuin te Krimpen aan de IJssel, de Zaag en de dijkhelling ter hoogte van de Buitenlanden

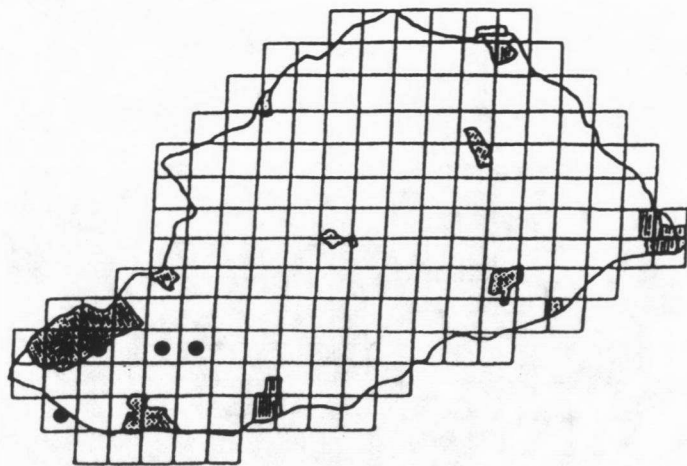
bij Ammerstol bleken de belangrijkste bolwerken van de soort in de Krimpenerwaard (fig. 3). In Zuid-holland bleek deze soort in de meeste bezochten km-hokken aanwezig te zijn (Mostert & Van Heerden, 1991). In de Krimpenerwaard was dit duidelijk niet het geval, mogelijk dat er te weinig geschikt biotoop voor de soort aanwezig is. Ook door Mostert & Van Heerden werd de soort niet in het agrarisch gebied (graslanden en akkers inclusief oevers en greppels) aangetroffen.

Het overblijvende biotoop (voornamelijk bermen en dijken) zijn in de Krimpenerwaard in de regel erg smal en als gevolg van het gevoerde beheer tamelijk voedselrijk.

Krasser - *Chorthippus parallelus*

De Krasser werd slechts op een enkele plaats in het uiterste zuidwesten van de Krimpenerwaard aangetroffen. De vindplaatsen waren de heemtuin in Krimpen aan de IJssel, het Krimpenerhout en de Zaag (fig. 4).

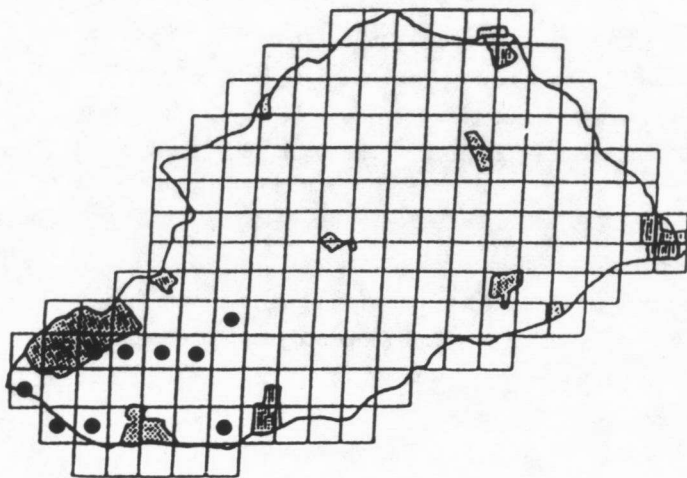
Een interessant gegeven is dat Mostert & Van Heerden (1991) de Krasser ondanks intensief speurwerk ten noorden van de Nieuwe Waterweg tussen Maassluis en Hoek van Holland niet aantreffen. Ook elders in de

Figuur 4. Vindplaatsen van *Chorthippus parallelus*.

noordelijke helft van de provincie zoals Midden Delfland, de Centrale droogmakerij, omgeving van Leiden, de Rijnstreek e.d. is de soort (vooralsnog) niet aangetroffen (Mostert & Van Heerden, 1991). Uit deze gegevens zou kunnen worden geconcludeerd dat de waarnemingen in de Krimpenerwaard tot de meest noordelijke in Zuid-Holland behoren. Toekomstige inventarisaties zullen moeten uitwijzen of hier sprake is van een areaalgrens van de soort.

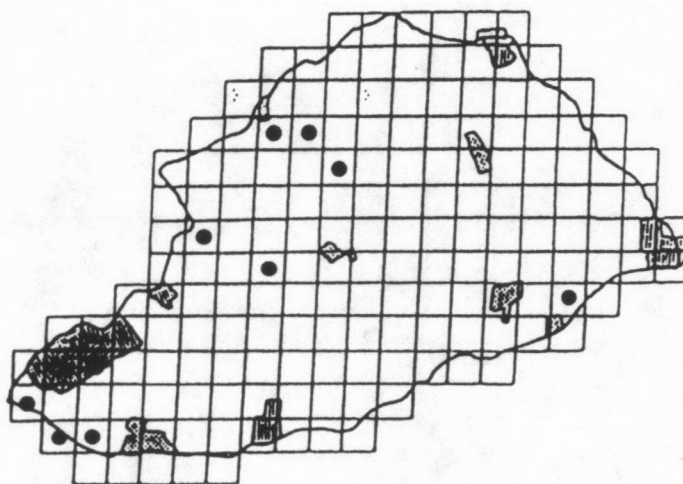
Ratelaar - *Chorthippus biguttulus*

Figuur 5. Vindplaatsen van *Chorthippus biguttulus*.

De Ratelaar werd voornamelijk in het westelijke deel van de Krimpenerwaard gevonden. De heemtuin in Krimpen aan de IJssel, het Krimpenerbos de bermen van het Loetfietspad en de Zaag waren de vindplaatsen van deze soort (fig. 5). Op geen van deze vindplaatsen was de Ratelaar talrijkaanwezig, plaatsen met meer dan 10 zingende mannetjes werden niet aangetroffen. Uit onderzoek in een groot gedeelte van Zuid-Holland bleek dat de soort ten zuiden van de Lek in de meeste uurhokken (5 x 5 km-hokken) aanwezig te zijn. De Ratelaar was hier plaatselijk talrijk op met name taluds van rivierdijken, binnendijken, spoordijken en brede wegbermen. Ten noorden van de Nieuwe Waterweg werd de soort (m.u.v. één vindplaats in het duingebied) tot op heden niet aangetroffen (Mostert & Van Heerden, 1991).

Rietsprinkhaan - *Conocephalus dorsalis*

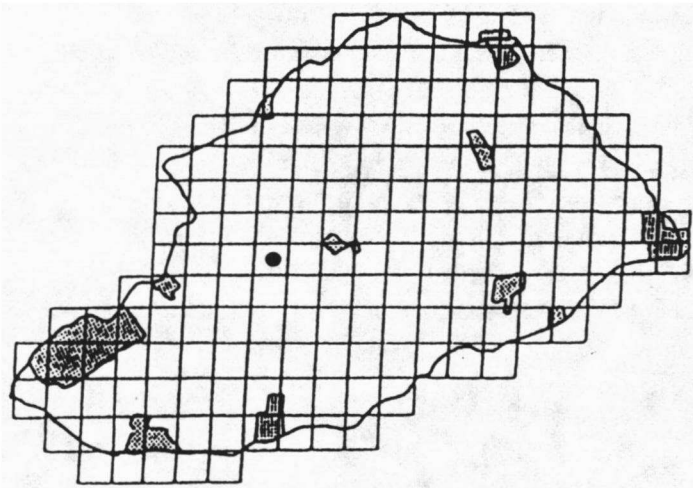

Figuur 6. Vindplaatsen van *Conocephalus dorsalis*.

De Rietsprinkhaan werd in het onderzoeks gebied plaatselijk aangetroffen (fig. 6). Zeer talrijk was de soort in het drassige gebied langs de Berkenwoudse lage boezem (zogenaamde Wijegat), de Stolwijkse boezem, in de rietvegetatie op de Zaag en in delen van de heemtuin te Krimpen aan de IJssel. Het biotoop was wat ruigere oevervegetaties en rietveldjes. Met name het type oevervegetaties waarin de soort werd aangetroffen is op zeer veel plaatsen aanwezig, ook in het agrarisch grasland komen op vele plaatsen op het oog geschikte oevervegetaties voor. Het is onduidelijk in hoeverre het verspreidingskaartje compleet is. Het geluid dat de

soort produceert lag ongeveer op de gehoorrens van de waarnemer, het is dan ook de verwachting dat als gevolg hiervan lokaties gemist zijn. De verspreiding van de soort zal de komende jaren moeten worden geïnventariseerd met behulp van een batdetector om een betrouwbaar beeld te verkrijgen. Elders in de provincie werd de soort plaatselijk aangetroffen in oevers van dicht gegroeide, smalle slootjes, kleine moerassige stukjes en griendcomplexen langs de rivieren (Mostert & Van Heerden, 1991).

Moerassprinkhaan - *Stethophyma grossum*

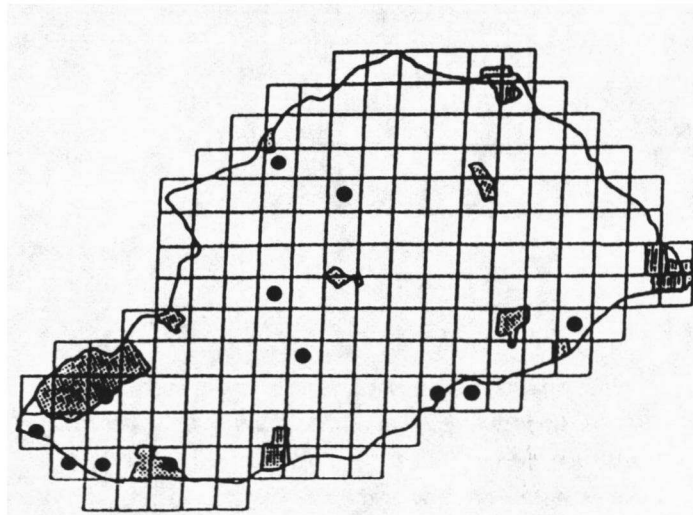
Figuur 7. Vindplaatsen van *Stethophyma grossum*.

De Moerassprinkhaan is de meest bijzondere soort die in de Krimpenerwaard werd gevonden. Het bleef echter tot nu toe slechts op één lokatie met een klein aantal. De Moerassprinkhaan werd aangetroffen in het natte, schrale grasland langs de Berkenwoudse Lage Boezem (zogenaamde Wijegat) (fig. 7). Het biotoop werd gevormd door de overgang van het veenmos-gedeelte naar enerzijds het rietland en anderzijds het schrale grasland. In 1990 werden hier voor het eerst een drietal exemplaren opgemerkt. In 1991 kon de soort aanvankelijk niet op deze plek worden terug gevonden. In september werden echter bij twee bezoeken exemplaren van de Moerassprinkhaan waargenomen, het betrof respectievelijk 2- en 5 exemplaren. Mogelijk dat de soort later was als gevolg van een opgelopen achterstand in de ontwikkeling tijdens het koude en natte voorjaar. De geringe aantallen die van de soort werden aangetroffen geven te denken over de kansen van het voortbe-

staan van deze populatie.

Ook elders in Zuid-Holland is de Moerassprinkhaan een weinig verbreide soort, hij kon slechts worden vastgesteld op twee plaatsen in de Alblasserwaard (Mostert & Van Heerden, 1991).

Grote groene sabelsprinkhaan - *Tettigonia viridissima*

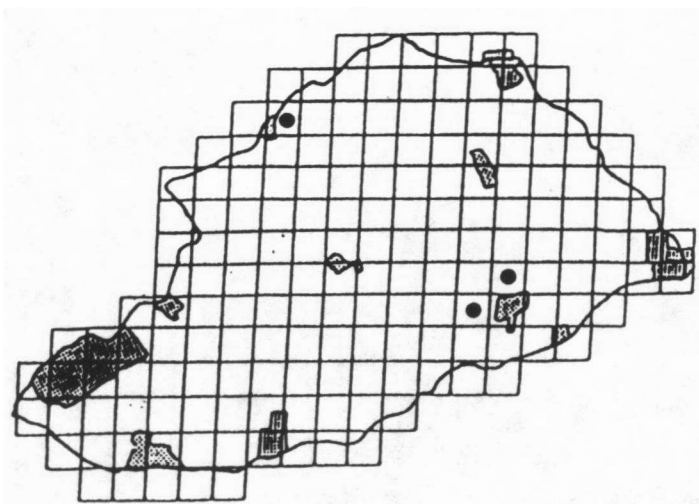

Figuur 8. Vindplaatsen van *Tettigonia viridissima*.

De Grote groene sabelsprinkhaan werd in de Krimpenerwaard verspreid aangetroffen. Buitendijks langs de rivier de Lek kwam de soort het meest regelmatig voor. Elders in de Krimpenerwaard lijkt de soort juist daar voor te komen waar opgaande begroeiingen in een enigszins vochtige situatie aanwezig zijn. Het Loetbos, de Berkenwoudse boezem en Gouderakse boezemlanden zijn dan ook vindplaatsen van de soort (fig. 8). In Zuid-holland werd de soort het meest buitendijks langs de grote rivieren en in het binnenduin aangetroffen (Mostert & Van Heerden, 1991). Ook bij deze inventarisaties bleek de soort, evenals in de Krimpenerwaard, niet tot nauwelijks in het agrarisch cultuurland voor te komen.

Veenmol - *Gryllotalpa gryllotalpa*

Hoewel de soort geen echte sprinkhaan of krekel is wordt hij toch tot deze groep gerekend. Tijdens de inventarisaties werden geen waarnemingen van deze soort in het onderzoeksgebied gedaan, wel werd eenmaal een losse waarneming verricht. Het geringe aantal waarnemingen van deze soort is waarschijnlijk veroorzaakt doordat hij met de gebruikte inventarisatie-metho-

Figuur 9. Vindplaatsen van *Gryllotalpa gryllotalpa*.

de nauwelijks is op te sporen. De meeste waarnemingen van de soort hadden dan ook betrekking op waarnemingen van derden. Deze zijn eveneens op het kaartje opgenomen voor zover ze betrekking hadden op 1990-1991. Zo bleek de soort tamelijk talrijk aanwezig te zijn in tuinen aan de Kadijksekade te Bergambacht. Hier kan de soort roepend worden aangetroffen in de avond-schemering en worden holen gemaakt tussen het tegelwerk dicht langs de gevels (mond. med. J. Benjamins). Tevens werd de soort in 1990 gevonden op een groententuin aan de Benedenberg in Bergambacht (mond. med. A. Casteleijn) en in een tuin in de bebouwde kom van Gouderak. Het lijkt een reële gedachte dat de Krimpenerwaard een belangrijk gebied is voor de Veenmol. Uit een recent onderzoek naar het voorkomen van de soort in Nederland blijkt dat het zwaartepunt van de verspreiding in Zuid-Holland ligt (Kleukers, 1990). Ook uit de Krimpenerwaard zijn vanuit het verleden vele waarnemingen bekend, hierbij was de soort op verschillende locaties zelfs tamelijk talrijk. Gezien de moeilijke waarneembaarheid van de soort en de wenselijkheid een goed overzicht te hebben van de huidige verspreiding en talrijkheid hou ik mij aanbevolen voor aanvullende waarnemingen van de soort.

Vervolgonderzoek

Het bleek mogelijk om in een periode van twee jaar voor circa 60% van de Krimpenerwaard een redelijk beeld te verkrijgen van het voorkomen van sprinkhaanachtigen. In de komende jaren zal het resterende

deel van de Krimpenerwaard nog moeten worden geïnventariseerd om een gebiedsdekkend overzicht te verkrijgen. Tevens zal voor een aantal soorten die als gevolg van gedrag, biotoop of aktivitetsperiode bij de reeds uitgevoerde inventarisaties mogelijk zijn gemist of zijn onderbelicht aanvullend onderzoek uitgevoerd dienen te worden. Hierbij valt te denken aan de doomsprinkhanen die bij voorkeur in het voorjaar dienen te worden geïnventariseerd.

De (huis)krekels waarvan het geschikte biotoop (bebouwde kom en speciaal bij bakkerijen, restaurants, etc.). De Veenmol waarvan het merendeel van de waarnemingen vermoedelijk door mededelingen van derden zal moeten worden verkregen. De Rietsprinkhaan die vanwege het hoge geluid met een batdetector dient te worden geïnventariseerd. Tenslotte valt te denken aan de Boomsprinkhaan (*Meconema thalassinum*) en de Struiksprinkhaan (*Leptophyes punctatissima*), die ook vrijwel niet op het gehoor zijn te inventariseren en bovendien voornamelijk 's nachts actief zijn. Beide soorten zijn van enkele plaatsen in Zuid-Holland bekend die echter een duidelijk afwijkend biotoop hebben. Nader onderzoek door middel van "schudden" zal noodzakelijk zijn om het voorkomen van deze soorten te onderzoeken.

Discussie

In de afgelopen twee jaar is ongeveer tweederde deel van de Krimpenerwaard redelijk tot goed onderzocht op het voorkomen van sprinkhaanachtigen. Naast de verwachte soorten Bruine sprinkhaan, Krasser, Kustsprinkhaan, Rietsprinkhaan, Grote groene sabelsprinkhaan en Veenmol werden tevens de Ratelaar en de Moerassprinkhaan vastgesteld. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat er nog enkele andere soorten in het gebied aanwezig zijn. Hiervoor is echter nader onderzoek noodzakelijk.

In de Krimpenerwaard blijkt uit de gevonden resultaten dat het voorkomen van sprinkhanen vrijwel beperkt is tot (bredere) bermen, dijken, overhoekjes, recreatiegebieden en ruderaal terreinen. In het agrarisch gebied (zwaar bemest grasland) en de smallere bermen (2x per jaar geklepelde bermen i.v.m. de zichtbaarheid van het bermmeubilair) blijken sprinkhanen vrijwel te ontbreken. Dit beeld komt overeen met beeld dat elders in de provincie werd gevonden (Mostert & Van Heerden, 1991). Het is inmiddels een algemeen bekend gegeven

dat sprinkhanen zeer gevoelig zijn voor bemesting (Van Wezel & Schellekens, 1991), zodat de mate van voedselrijkdom ook in de Krimpenerwaard op vele plaatsen als de beperkende factor voor de aanwezigheid van sprinkhanen kan worden aangewezen. Met aanpassing van het gevoerde beheer, in eerste instantie de bermen en dijktafsluitingen, kan voor deze diergroep uitbreiding van het biotoop en mogelijk op termijn een grotere verspreiding van de soorten in de Krimpenerwaard worden bereikt. Ook andere insecten en planten zullen hier baat bij hebben.

Literatuur

- Duijm, M. & G. Kruseman, 1983. De krekels en sprinkhanen in de Benelux. Bibliotheek KNNV nr.34.
- Kleukers, R., 1990. Onderzoek naar het voorkomen van de Veenmol (*Gryllotalpa gryllotalpa*) in Nederland. Nieuwsbrief Saltabel 4: 7-8.
- Mostert, K. & A. van Heerden, 1991. Sprinkhanen in het agrarisch gebied van Zuid-Holland. Nieuwsbrief Saltabel 6: 17-26.
- Wezel, H.A.T.M. van & A.G.A. Schellekens, 1991. Graslandmonitoring met ongewervelde dieren in het relatienotagebied Vechtdal. Rapport 91-2 Adviesbureau voor Ecologisch Onderzoek, Nijmegen.

Résumé

Orthoptères du Krimpenerwaard (Zuid-Holland)

En 1990 et 1991, un inventaire de la partie occidentale et méridionale du Krimpenerwaard, région à l'ouest de Rotterdam, a été effectué. Huit espèces ont été observées, dont la plus commune était *Chorthippus brunneus* et la plus rare *Stethophyma grossum*. A cause de l'intensité de l'agriculture, il y a peu de sites où les Orthoptères sont présents en grand nombre. Pour chaque espèce, une carte de répartition et des commentaires sur les habitats sont donnés.

Rudi Terlouw, Gouderak.